

انگلیس و بختیاری (۱۹۲۵-۱۸۹۶م)

پژوهشی در باب مناسبات انگلیس با خان‌های بختیاری
از آغاز سلطنت مظفرالدین شاه تا سقوط قاجاریه

نویسنده

خدابخش قربان پور دشتکی

سرشناسه

د قربان پور دشتکی، خدابخش، ۱۳۳۵ -

عنوان و نام پدیدآور

انگلیس و بختیاری (۱۸۹۶ - ۱۹۲۵ م): پژوهشی در باب مناسبات انگلیس با خان‌های بختیاری از آغاز سلطنت مظفرالدین شاه تا سقوط قاجاریه / نویسنده: خدابخش قربان پور دشتکی.

مشخصات نشر

تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری

۲۳۶ ص.

شابک

۹۷۸-۹۶۴-۲۸۳۴-۲۷-۳

وضعیت فهرست نویسی

فیا

موضوع

بختیاری - تاریخ - قرن ۱۳ ق.

موضوع

ایلات و عشایر - ایران - تاریخ - اسناد و مدارک

موضوع

ایران - تاریخ - قاجاریه / نویسنده: خدابخش قربان پور دشتکی.

شناسه افزوده

مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

رده‌بندی کنگره

DSR ۷۳/ب۳/ق۴ ۱۳۸۹

رده‌بندی دیویی

۹۵۵/۷۶

شماره کتاب شناسی

۲۱۸۸۶۸۲

مؤسسه مطالعات
تاریخ معاصر ایران

انگلیس و بختیاری (۱۹۲۵-۱۸۹۶م)

پژوهشی در باب مناسبات انگلیس با خان‌های بختیاری
از آغاز سلطنت مظفرالدین شاه تا سقوط قاجاریه

به کوشش: خدابخش قربان پور دشتکی

ناشر: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

طرح روی جلد: مؤسسه نشرشهر

چاپ اول: ۱۳۹۰

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۸۳۴-۲۷-۳

تهران، خیابان ولی عصر، خیابان شهید فیاضی (فرشته)، نبش چناران، شماره ۱۵، تلفن: ۸-۳۷۰۴۰۳۲۶، نمابر: ۲۳۶۰۲۰۹۱
نشانی وب: info@iichs.org پست الکترونیکی: www.iichs.org

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ و استفاده از اسناد و عکسها فقط با منبع و مأخذ مجاز می‌باشد.

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ نشر شهر نماینده انحصاری توزیع: مؤسسه نشر شهر
نشانی: تهران، خیابان پاسداران، خیابان شهید گل نبی، خیابان ناطق نوری (زمرد)، شماره ۵۶ بوستان کتاب، واحد ۱۲
تلفن: ۲۲۸۵۸۴۷۴-۲۲۸۴۳۳۷۸ نمابر: ۲۲۸۵۶۱۱۸ مرکز چاپ: ۸۸۴۲۱۹۰۶

مؤسسه نشر شهر
تأسیس ۱۳۵۷ خورشیدی

فهرست مطالب

۷-۸	پیشگفتار
۹-۲۰	مقدمه
	مدخل
۲۱-۳۶	بختیاری‌ها و دشواری‌های تاریخ‌نگاری
	فصل مقدماتی
۳۷-۷۵	شناخت ایل بختیاری؛ دورنمای تاریخی
۳۷	موقعیت جغرافیایی بختیاری
۴۰	مسائل قومی و نژادی بختیاری‌ها
۴۷	کلیاتی درباره اوضاع تاریخی ایل بختیاری قبل از قاجار
۵۷	وجه تسمیه هفت لنگ و چهار لنگ
۶۰	جمعیت و مالیات ایل بختیاری
۶۷	تشکیلات سیاسی - اجتماعی ایل بختیاری
	فصل اول
	انگلیس و بختیاری از آغاز حکومت قاجار تا پایان سلطنت ناصرالدین شاه؛
۷۷-۱۲۲	روابط غیر رسمی و ناکام
	بختیاری‌ها از اوایل دوره قاجار تا حکومت محمدتقی‌خان چهارلنگ
۷۷	(۱۲۰۳ تا ۱۲۴۹ ه. ق/ ۱۷۹۰ تا ۱۸۳۳ م)
	محورهای اساسی سیاست انگلیس در ایران از اوایل دوره قاجار
۸۵	تا سال ۱۸۹۶ م/ ۱۳۱۳ ه. ق
	محمد تقی خان چهار لنگ، حکومت مرکزی ایران و انگلیس
۹۳	۱۲۴۹ ه. ق/ ۱۸۳۳ م - ۱۲۵۷ ه. ق/ ۱۸۴۱ م
	حسینقلی خان ایلخانی، حکومت مرکزی ایران و انگلیس
۱۰۷	۱۸۶۷ م/ ۱۲۸۴ ه. ق - ۱۸۸۲ م/ ۱۲۹۹ ه. ق
	فصل دوم
	انگلیس و بختیاری از آغاز سلطنت مظفرالدین شاه تا سرنگونی محمدعلی شاه؛
۱۲۳-۱۹۵	(روابط رسمی قرارها و قراردادهای)
	بختیاری‌ها از مرگ حسینقلی‌خان ایلخان تا انعقاد قرارداد جاده کاروان‌رو بختیاری

۱۲۳	با انگلیسی‌ها (۱۸۸۲م/۱۲۹۹ه ق - ۱۸۹۸م/۱۳۱۵ه ق)
۱۳۴	بازگشایی کشتیرانی در رودخانه کارون پیش‌نیاز جاده بختیاری (لینچ)
۱۳۷	جاده کارون‌رو بختیاری، انگلیس و خان‌های بختیاری (۱۸۹۸م/۱۳۱۵ه ق)
۱۶۰	انگلیس و امتیاز نفت ایران
۱۶۲	امتیاز دارسی (۱۹۰۱م/۱۳۱۹ه ق)
۱۶۶	عملیات اکتشاف نفت در غرب ایران
۱۷۰	نفت، انگلیس و خان‌های بختیاری

• فصل سوم

۱۹۷-۲۶۲	انگلیس و بختیاری از فتح تهران تا جنگ جهانی اول (۱۹۰۹م/۱۹۱۴م)
۱۹۷	کلیاتی در باب جنبش مشروطه ایران (۱۲۲۴ه ق/۱۹۱۴م)
۲۰۴	سیاست انگلیس در ایران (از سال ۱۹۰۶ تا ۱۹۰۹م)
۲۱۰	بختیاری‌ها و فتح اصفهان
۲۱۹	انگلیس، خان‌های بختیاری و فتح تهران
	روابط انگلیس با خان‌های بختیاری از فتح تهران تا شروع جنگ
۲۳۷	جهانی اول (۱۹۱۴/۱۹۱۰م)
۲۴۷	خان‌های بختیاری، شیخ خزعل و انگلیسی‌ها (۱۸۹۷ تا ۱۹۱۴م/۱۳۱۴ تا ۱۳۳۲ه ق)

• فصل چهارم

	انگلیس و بختیاری‌ها از جنگ جهانی اول تا سقوط قاجاریه (۱۹۱۴/۱۹۲۵)
۲۶۳-۳۱۶	دوران تسلط بریتانیا بر خان‌های بختیاری و پایان ماجرا
۲۶۳	اوضاع ایران مقارن با جنگ جهانی اول
۲۷۱	اهداف انگلیس در ایران در جنگ جهانی اول
۲۷۵	روابط انگلیس با بختیاری‌ها در طول جنگ جهانی اول
۲۹۰	موقعیت انگلیس در ایران بعد از جنگ جهانی اول
۲۹۴	انگلیس و خان‌های بختیاری و کودتای (۱۲۹۹ش/۱۹۲۱م)
۳۰۲	انگلیس، خان‌های بختیاری و رضاخان، پایان ماجرا (۱۹۲۵/۱۹۲۱م)

• نتیجه‌گیری ۳۱۷-۳۲۲

• کتابشناسی ۳۲۳-۳۴۶

• اسناد نوشتاری و تصویری ۳۴۷-۴۲۶

• نام‌های اشخاص ۴۲۷-۴۳۷

پیشگفتار

این نوشته، پژوهشی است درباره روابط خان‌های بختیاری با انگلیس. آغاز آن سال ۱۸۹۶ م / ۱۳۱۳ هـ ق و پایان آن ۱۹۲۵ م / ۱۳۴۴ هـ ق است. دلیل انتخاب سال ۱۸۹۶ م به عنوان نقطه آغاز این عصر که زلزله‌های اولین ارتباطات رسمی خان‌های بختیاری و انگلیس از این تاریخ شروع می‌شود و در سال ۱۸۹۸ م / ۱۳۱۵ هـ ق صورت عینی و عملی به خود می‌گیرد. بنابراین اگر قبل از این تاریخ روابطی وجود داشت، غیررسمی بود.

دلیل انتخاب سال ۱۹۲۵ م نیز کاملاً واضح است. به وجود آمدن جریان‌ات متعدد سیاسی بعد از جنگ جهانی اول در ایران و اطراف ایران باعث شد. انگلیسی‌ها به خاطر حفظ منافع خود در سیاست گذشته تغییراتی به وجود آورند. سیاست انگلیس در این دوران در ایران حکومت متمرکزی را طلب می‌کرد که حافظ منافع او و مدی در برابر تهاجمات خارجی، به خصوص نفوذ بلشویک‌ها، باشد. آنها با حمایتی که از نیروهای اقتدار طلب و متمرکز به عمل آوردند. به فعالیت همه فعالان بریده از مرکز، از جمله بختیاری‌ها خاتمه دادند.

در تهیه آنچه در این دفتر تقدیم دوستداران پژوهش می‌شود از همکاری و مساعدت استادان، دوستان، همکاران، مراکز علمی و دانشگاهی به شیوه گسترده بهره بردم. نخست بایسته است که از استادان بزرگوارم در دانشگاه فردوسی مشهد، آقایان دکتر مسعود فرنود، دکتر حسین الهی، دکتر کیانوش کیانی هفت‌لنگ، استاد محمد حسین پاپلی یزدی، دکتر رامپور صدر نبوی، دکتر مهدی مشکوة‌الدینی و دکتر نادر جهانگیری که با نکته‌سنجی‌های استادانه خود نقاط قوت و ضعف این تحقیق را یادآوری نمودند تشکر و

همکاران دانشگاهی و فرهنگی خود در مشهد و نقاط دیگر که در معرفی کتاب‌ها، مقالات و فراهم آوردن آنها مرا یاری کردند و همواره مشوق نگارنده در کارهای پژوهشی بودند بسیار سپاسگزارم. نام آن بزرگواران به ترتیب حروف الفبا بدین قرار است: دکتر علی اردلان جوان، سید اسدی، فضل‌الله ایرجی کجوری، دکتر لقمان بایمانف، دکتر محمدابراهیم بلوکی، آقایان جاهدنیا وجدی، دکتر محمدعلی رنجبر، صدیق رحیمی، پوران صادقی، سید محمدعلی ضیائی هاشمی، حجت‌السلام طالب‌حق، شاهین طهماسبی، محمد قجقی، خانم کسرائی‌منش، غلامعباس نجم‌الدینی، دکتر غلامرضا وطن‌دوست و عباس هاشم‌زاده محمدیه.

بسیاری از کتابخانه‌ها و مراکز علمی در پیشبرد این پژوهش و به دست دادن مأخذ مورد نیاز نقش تعیین‌کننده‌ای داشتند: کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر شریعتی مشهد، کتابخانه مرکزی دانشگاه مشهد، کتابخانه مرحوم دکتر عبدالهادی حائری، گروه تاریخ دانشگاه فردوسی مشهد، کتابخانه بزرگ آستان قدس رضوی؛ بخش‌های مخزن، اتاق محققان، مجلات، اسناد و نسخه‌های خطی؛ بخش فیلم‌تک و زیراکس، کتابخانه دانشگاه تهران، کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، کتابخانه دانشگاه شهید بهشتی، کتابخانه پژوهشگاه و مطالعات علوم انسانی تهران، کتابخانه مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، کتابخانه دانشگاه اصفهان و سازمان اسناد ملی ایران از جمله مراکزی بودند که آوردن نام آنها بر من واجب است.

از برادر عزیزم جناب آقای دکتر موسی فقیه حقانی و همچنین از دکتر کوروش ظاهری شهیاروندی، که در به فرجام رساندن چاپ کتاب کمک کردند، سپاسگزارم. از دوست و همکار محترم جناب آقای رضا عیدی که رهنمودهای ارزنده در خصوص استفاده از منابع لاتین و کاربرد کلمات انگلیسی ارائه دادند بسیار تشکر می‌کنم. در پایان، از زحمات دلسوزانه پدر و مادرم و بردباری‌های همسر و فرزندانم که همواره مشوق اینجانب بوده‌اند نهایت امتنان را دارم.

مقدمه

شناخت عوامل و چگونگی به وجود آمدن پدیده‌های تاریخی، سیاسی، اجتماعی و... اساسی‌ترین نقش را در جهت شناخت و برخورد با آنها به عهده دارد و عدم دستیابی به این مهم، نتایج نامطلوبی در پی خواهد داشت. با توجه به قاعده فوق، کوشش و کنکاش جهت شناخت پدیده‌ای چون روابط خانهای بختیاری با انگلیس، منشأ و عوامل پیدایش، چگونگی برقراری روابط، اهداف و شیوه‌های مختلف رخنه و سلطه، شناسایی دوستان و همپیمانان انگلیس در ایل بختیاری مجموعه دستمایه مهم و ارزشمندی است که می‌تواند مقدمه و سرآغازی جهت روشنگری در این زمینه باشد.

بختیارها یکی از ایلاتی هستند که از دوره صفویه به بعد نقش مهمی در تحولات سیاسی ایران ایفا کردند. کثرت جمعیت و توان بسیار زیاد نظامی، قلمرو وسیع و پویایی پر دامنه قومی باعث شد که این ایل از زمان سقوط دولت صفویه به این سو در رقابت‌های قدرت به عنوان یک نیروی مدعی مطرح باشند. از اواخر قرن نوزدهم برخی از ایلات، از جمله بختیارها، در معرض تأثیرهای سیاسی، اقتصادی و ... برخی از کشورهای استعماری قرار گرفتند و به حوزه سیاست بین‌الملل و بازارهای سرمایه‌داری جهانی کشانیده شدند. این امر باعث به وجود آمدن دگرگونی‌هایی آشکار در نظام اجتماعی، اقتصادی و سیاسی ایلات شد. مبارزه سران ایلات، از جمله بختیارها، با دولت مرکزی باعث نزدیک شدن رهبران قبایل به دولتهای بیگانه، به خصوص انگلیس، در قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم شد. حکومت مرکزی از یک سو در نتیجه تأثیرات ناتوان‌کننده رقابت‌های روس و انگلیس و از سوی دیگر به علت عوامل داخلی نمی‌توانست نظارت

مؤثری بر بختیاریها و قلمرو آنها اعمال کند. در چنین اوضاع و احوالی بود که انگلیسیها بر آن شدند تا از خانهای بختیاری به عنوان حافظ منافع سیاسی و اقتصادی خود در جنوب غربی ایران استفاده کند. خانها در قبال این حفظ منافع غالباً در مقابل دولت مرکزی از سوی انگلیسیها حمایت می‌شدند. این سیاست، به خصوص از زمان کشف نفت در منطقه بختیاری تا سقوط قاجاریه، به صورت آشکار اجرا می‌شد؛ اگرچه این سیاست در طول زمانی این ارتباطات در نوسان بود چون وزارت خارجه بریتانیا دائماً در حال سبک و سنگین کردن خانها بود زیرا بختیاریها میل داشتند که با کمک بریتانیا در ردیف ایلات مستقل به حساب آیند. از نظر انگلیسیها بختیاریها به علت گرایشهایی که داشتند در برخی موارد نمی‌توانستند خود را با سیاستهای آنها تطبیق دهند و سرانجام، کار به آنجا کشید که بختیاریها برای انگلیسیها دیگر مفید بودن خود را از دست دادند.

الف - طرح مسئله

حضور فعالانه ایلات و عشایر در زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشور ما تا قبل از دوره پهلوی از ویژگیهای خاص تاریخ دور و دراز ایران بوده است. تاریخ ایران از زمان باستان تا سقوط قاجاریه - به عنوان آخرین حکومت ایلی در ایران - به گونه‌ای بسیار زیاد با ایلات و عشایر پیوند خورده است. بنابراین، شناخت حوزه سیاسی ایران، چه قبل از اسلام و چه بعد از اسلام، در واقع درباره‌ی قدرت رسیدن ایلات بوده و اصولاً تاریخ سیاسی ایران تاریخ صعود و زوال ایلات است.

تاریخ ایران نشان می‌دهد که نه‌تنها میان عملکردهای قبایل و دولتها رابطه خالق و مخلوق برقرار بوده است بلکه قبایل غالباً وظایف مهمی برای دولتها انجام می‌دادند، قبایل برای دولتها سه کارکرد اساسی سیاسی، اقتصادی و نظامی داشتند. کارکرد سیاسی قبایل در مورد نخبگان ایلی مصداق پیدا می‌کرد. بسیاری از رؤسای ایلات بخشی از مشروعیت خود را، به عنوان رئیس ایل، از سوی دولت و با شناسایی دولت کسب می‌کردند. تا هنگامی که دولت از شناسایی رهبر ایل خودداری می‌کرد موقعیت او کاملاً مستحکم نبود؛ رهبران قبایل برای اینکه از ریاست کامل بر قبایل خود برخوردار باشند به حمایت و شناسایی رسمی از سوی دولت مرکزی نیاز داشتند. در نتیجه استمرار حاکمیت‌های ایلی بر جامعه ایران، حکومتها نخبگان سیاسی خود، به ویژه حکمرانان و فرمانروایان محلی، را از میان رهبران قبایل انتخاب می‌کردند. جمع‌آوری مالیات از محل

تحت قلمرو خود کارکرد اقتصادی‌ای بود که سران ایلات برای دولت مرکزی انجام می‌دادند؛ حکومت‌های ایران بخش مهمی از درآمد خود را مدیون مالیات‌هایی بودند که حاکمان ایلی برای آنها جمع‌آوری می‌کردند.

مهم‌ترین کارکرد ایلات برای دولت‌ها کارکرد نظامی بود. ایران تا قبل از دوره پهلوی فاقد یک ارتش منظم و آماده به خدمت بود. بنابراین، نیروهای نظامی ایران از سوی ایلات تأمین می‌شدند. همه کودتاهای دودمانی را - که در تاریخ ایران تعدادشان کم نیست - مدعیان تاج و تخت، بدون استثنا، با پشتیبانی گروه‌بندیهای نظامی قبایل انجام داده‌اند. صفویان، که موفق به تشکیل یک حکومت با دوام در ایران شدند و یا نادر که موفق شد به هرج و مرج ایران برای مدت کوتاهی پایان دهد و بسیاری از مناطق از دست‌رفته را از چنگ عثمانیها و... آزاد سازد، پشتیبانشان یک ارتش متشکل ایلی بود. بنابراین رابطه میان دولت‌ها و ایلات یک رابطه متقابل بود. رهبر ایل در قبال انجام دادن این خدمات سه گانه برای دولت به طور رسمی به عنوان رئیس ایل خود از سوی پادشاه شناخته می‌شد.^۱

از آغاز دوران فعالیت دول اروپایی (انگلیس و روس) در ایران ایلات در زیر تأثیر عواملی که به طور کلی با گذشته فرق داشت دستخوش دگرگونی‌هایی گردیدند. این تحولات نه تنها در بنیادهای اقتصادی و ساختار اجتماعی قبایل بلکه، از همه مهم‌تر، در مناسبات آنها با حکومت مرکزی تأثیرات شگرفی به وجود آورد. برای نخستین بار مسئله قبایل از یک حالت داخلی فراتر رفته در معرض دسیس قدرتهای خارجی قرار گرفت و از آنان برای ارباب حکومت مرکزی جهت حفظ منافع خود و ایجاد موازنه در مقابل رقیب استفاده شد. یکی از پیامدهای تضاد منافع روس و انگلیس سرکشیهای تجزیه طلبانه قبایل در جهت ناهمسویی با دولت مرکزی ایران بود؛ به لحاظ نفوذ و تسلط بیشتر روسیه بر دربار ایران نقش انگلیس در خلق هویت‌های تجزیه طلبانه عشایر به مراتب بیشتر بود. در قرن نوزدهم سیاست بریتانیا در ایران بر پایه مقابله با روسیه و جلوگیری آن دولت در جنوب ایران، افغانستان و سرحدات هندوستان استوار شده بود. ترس انگلیس

۱. حمید احمدی، «قومیت و قومگرایی در ایران: افسانه یا واقعیت»، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، س ۱۱، ش ۷-۸، (تهران، مؤسسه اطلاعات، فروردین و اردیبهشت ۱۳۷۸) ص ۶۴؛ ر.ک: و.و. تروبتسکوی. نقش قبیله‌های اسکان یافته - کوچ‌نشین ایران در دوران نوین. ترجمه سیروس ایزدی. (تهران، انتشارات بیگوند، ۱۳۵۸) صص ۳۲-۳۴.

بیشتر از این جهت بود که مبادا روسها در اثر ضعف و ناتوانی سلسله قاجار از فرصت استفاده کرده جای پایی برای خود در جنوب و حوزه خلیج فارس باز کنند. از این رو، به دلیل اهمیت استراتژیکی و سوق الجیشی جنوب و حوزه خلیج فارس، در سیاست خود تجدیدنظر کرد، چند تن از سران قبایل را تحت حمایت خود قرار داد و در جنوب و جنوب غربی ارگانی مشابه تشکیلات حکومت مرکزی در تهران به وجود آورد. سیاستمداران بریتانیا تأکید کردند که نباید هیچ فرصتی را برای تقویت نفوذ خود در قبایل عرب، بختیاری و لر از دست بدهیم؛ باید کوشش کنیم که با آنها کنار بیاییم. این راهکار و طرح از طرف وزارت خارجه بریتانیا و حکومت هند مورد توجه قرار گرفت و از نیمه دوم قرن نوزدهم اقداماتی در این زمینه صورت پذیرفت.

انگلیسیها برای به ثمر رساندن استراتژی نفوذ خود در میان ایلات، به خصوص بختیاریها و اعراب، از سه بعد وارد عمل شدند: ۱. بُعد تحقیقاتی جاسوسی: مسافران، جاسوسان، مأموران نظامی و دیپلماتها با مطالعاتی که در مورد حوزه جنوب غربی انجام دادند اطلاعات مفصلی دربارهٔ اموری که راه را برای نفوذ در میان قبایل هموار می کرد در اختیار وزارت خارجه بریتانیا و دیگر نهادهای آن دولت قرار دادند و سیاستمداران انگلیس با مطالعات و تحقیقات انجام شده به صورت آسان تری در میان قبایل رخنه کردند. ۲. بعد سیاسی: به لحاظ سیاسی، انگلیس در جهت حفظ منافع خود در مناطق جنوب و جنوب غربی از ایلات این نواحی به عنوان یک سد حائل میان خود، دولت مرکزی و روسها بهره می برد. در مناطق یاد شده کم کم نفوذ انگلیس به حدی رسید که وجود حکومت مرکزی اصلاً احساس نمی شد. و حکومت مرکزی ایران تنها کاری که می توانست انجام دهد این بود که اجازه دهد بریتانیا به آرامی هر آنچه می خواهد انجام دهد. ۳. بعد اقتصادی: تنها وسیله ای که انگلیس از نظر بازرگانی و تجاری می توانست با قدرت رقیب خود در ایران رقابت نماید و از او عقب نماند راههای جنوبی کشور بود. طبیعی است که موفقیت در این امر، خواه ناخواه، نفوذ سیاسی برتر را نیز همراه داشت. گشایش رودخانه کارون بر روی کشتیرانی بین المللی و اندیشه احداث یک جاده ترمیم یافته از خوزستان به اصفهان از میان سرزمین بختیاری و کشف نفت در منطقه قشلاقی ایل بختیاری که علاوه بر مزایای اقتصادی یک موضوع استراتژیکی نیز بود فرایند صف بندی جدیدی را میان ایلات جنوب غربی، بریتانیا و حکومت مرکزی تکمیل کرد. ایل بختیاری، به لحاظ موقعیت ویژه و ممتاز جغرافیایی، سیاسی و

اقتصادی، یکی از مهم‌ترین کانونهای نفوذ بریتانیا در منطقه بود. فرایند این ارتباط و نفوذ از آغاز حکومت مظفرالدین‌شاه تا سقوط دولت قاجار یک حالت پیشرونده داشت. در این پیشروی، جاده کاروان‌رو بختیاری، اکتشاف نفت در حوزه جغرافیایی ایل بختیاری و اهمیت استراتژیکی خوزستان نقش تعیین‌کننده‌ای داشتند. هدف اساسی این پژوهش بررسی تاریخ روابط سیاسی و اقتصادی خانهای بختیاری و دولت بریتانیا در یک محدوده زمانی سی ساله از ۱۸۹۶ تا ۱۹۲۵م، یعنی از آغاز سلطنت مظفرالدین‌شاه قاجار تا سقوط قاجاریه و روی کار آمدن پهلوی اول، است.

ب- قلمرو پژوهش

پژوهش حاضر کنکاشی جهت شناخت هرچه بیشتر پدیده تاریخی روابط انگلیس با خانهای بختیاری، منبأ، عوامل پیدایش، ماهیت روابط، اهداف، شیوه‌های مختلف نفوذ و سلطه، شناسایی دوستان و همپیمانان انگلیس در ایل بختیاری و تأثیراتی است که این روابط بر ساختار ایل بختیاری گذاشت.

این بررسی از یک مدخل، یک فصل مقدماتی، چهار فصل اصلی، نتیجه و چند پیوست و ضمایم تشکیل شده است.

بختیارها و دشواریهای تاریخنگاری، دسته‌بندی ننگاریهایی که درباره ایل بختیاری به رشته تحریر درآمده است، و تعصبات ایل در تدوین تاریخ بختیاری اهم مسائلی است که در مدخل مطرح خواهد شد. بحث اصلی این است که توجه به علل و ریشه‌های حوادث و جریانات هنوز در میان اکثر کسانی که در گذشته و حال در مورد ایل بختیاری و در مجموع ایلات در ایران سرگرم پژوهش هستند جامعیت یافته و آثار آنها غالباً جنبه وقایع‌نگاری دارد. تاریخنگاری و مطالعه حرفه‌ای تاریخ بختیاری را عمده‌تأ مورخان بیگانه آغاز کرده‌اند؛ صرف نظر از مطالعاتی که سیاحان، مأموران سیاسی و... در دوره قاجاریه در مورد بختیارها انجام داده‌اند اکنون مورخان خارجی با عالی‌ترین معیارهای تحقیقی در خصوص تاریخ بختیاری کارهایی انجام داده‌اند و یا دارند انجام می‌دهند.

موقعیت جغرافیایی، مسائل نژادی بختیاری در تاریخ قبل از دوره قاجار، تقسیم‌بندی ایل، جمعیت، مالیات و ساختار سیاسی اجتماعی ایل بختیاری موضوعاتی هستند که در فصل مقدماتی مطرح خواهد شد. اطلاعات تاریخی درباره ایل بختیاری قبل از عصر

صفویه مبهم و پراکنده است. از دوره صفویه به این سو است که ایل بختیاری به عنوان یکی از ایلات مدعی در صحنه کشور نمود پیدا می‌کند. از طرف دیگر، عنوان بختیاری که اکنون بر تمام ایل اطلاق می‌شود از دوره صفویه وارد متون تاریخی می‌شود. صرف‌نظر از اینها، ایل بختیاری در دوره‌های افشاریه و زندیه از مدعیان اساسی قدرت در ایران بود و همزمان با فروپاشی حکومت نادرشاه افشار و روی کار آمدن زندیه در آستانه تصاحب تاج و تخت ایران قرار گرفتند. ارائه اطلاعات تاریخی و مبتنی بر مآخذ مهم جهت آشنایی خوانندگان با ایل بختیاری قبل از دوره قاجاریه و بررسی ساختار اجتماعی و سیاسی ایل لازم و ضروری است. اطلاعات ارائه شده در فصل مقدماتی کلی است؛ به همین دلیل، چون کلیات بحث مورد بررسی قرار گرفت و هدف، آشنایی مختصر با مطالب یاد شده بود طبعاً دارای نواقصی نیز می‌باشد. این مبحث به صورت دقیق و در بیش از ۲۰۰ صفحه تدوین شده بود که با صلاحدید دست‌اندرکاران مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر بجز کلیات، بقیه موارد آن حذف شد.

بختیارها در اوایل دوره قاجاریه، محورهای سیاست انگلیس در ایران تا پایان دوره ناصری، محمدتقی‌خان چهارلنگ و حکومت مرکزی ایران و دولت بریتانیا، حسینقلی‌خان ایلخانی و حکومت مرکزی ایران و دولت بریتانیا مواردی است که در فصل اول مورد بررسی قرار خواهد گرفت. به نظر نگارنده، این دوره از روابط خانهای بختیاری با انگلیس غیررسمی و ناکام است. این برهه دوره بررسی و آزمایش ایل بختیاری از طرف دولت بریتانیا است. ایلات و عشایر جنوب و جنوب غربی ایران بعد از حمله سپاه ایران به شهر هرات در دوره سلطنت فتحعلی‌شاه و محمدشاه قاجار به عنوان یک نیروی بازدارنده حکومت مرکزی ایران در رأس سیاست کارگزاران دولت بریتانیا قرار گرفتند. بریتانیا، به لحاظ حضور فعالانه‌ای که در جنوب و جنوب غربی ایران از سالها پیش داشت، هرگاه منافعش اقتضا می‌کرد به این گروهها نزدیک می‌شد. در این زمان، هدف اساسی بریتانیا از نزدیکی با ایلات و عشایر به لحاظ رقابت با روسیه در تنگنا قراردادن حکومت مرکزی بود و به منافع اساسی‌ای که بعدها در جنوب غربی ایران نصیبش شده بود هنوز دست نیافته بود و یا امکان حصول به آن منافع در آن زمان مقدور نبود.

ایل بختیاری از مرگ حسینقلی‌خان تا انعقاد قرارداد جاده کاروان‌رو بختیاری، اولین ارتباط رسمی خانهای بختیاری با دولت بریتانیا و احداث جاده (یا ترمیم جاده) کاروان‌رو

بختیاری که خوزستان را به اصفهان می‌پیوست، کشف نفت در مناطق قشلاقی ایل بختیاری و تحولاتی که در خصوص جاده و نفت در روابط خانهای بختیاری با دولت بریتانیا ایجاد شد از جمله مسائلی است که در فصل دوم مورد بررسی قرار خواهد گرفت. از این دوره تحت عنوان «قرارها و قراردادهای» یاد شد. این دوره پایه و زیربنای مهم روابط میان خانهای بختیاری و انگلیسیهاست به دلیل اینکه تمام فراز و نشیبهایی که در ارتباطات انگلیس با خانهای بختیاری به وجود آمد حول محور دو مسئله اساسی نفت و جاده بختیاری می‌گردید.

کلیاتی درباره جنبش مشروطیت در ایران، سیاست انگلیس در ایران از سال ۱۹۰۹ تا ۱۹۱۴م، انگلیس و خانهای بختیاری و فتح اصفهان و تهران در جریان مشروطه دوم، انگلیس و خانهای بختیاری از فتح تهران تا شروع جنگ جهانی اول، بختیارها و اختلافات درون ایلی و برون ایلی و نقش انگلیس در خلق و ایجاد این تنشها مواردی است که در فصل سوم مورد بررسی و کنکاش قرار خواهد گرفت. شرکت سران ایل بختیاری در انقلاب مشروطیت دوم ۱۹۰۹م / ۱۳۲۷هـ ق یکی از حوادث مهم تاریخ ایران و تاریخ ایل بختیاری است. مبحث اصلی این فصل درباره شرکت بختیارها در انقلاب، نقش انگلیس در این حوادث و جریانهاست. در این مبحث فرضیات مختلفی طرح و، با توجه به مآخذ و اسناد، هر کدام بررسی و پاسخ مناسب به آنها داده شده است.

اوضاع ایران مقارن با جنگ جهانی اول، اهداف انگلیس در ایران در جنگ جهانی اول، انگلیس و بختیارها در طول جنگ جهانی اول، انگلیس و خانها و کودتای ۱۲۹۹ش و انگلیس، خانهای بختیاری و رضاخان اهم موضوعاتی است که در فصل چهارم مورد بررسی قرار خواهد گرفت. نگارنده از این دوران تحت عنوان «دوران تسلط بریتانیا بر خانهای بختیاری» یاد کرده است. به علت از بین رفتن اقتدار دولت مرکزی ایران در سالهای قبل از جنگ جهانی اول، انگلیسیها در جنوب فعال مایشاء شدند چنانکه برای احراز مقام ایلخانی نیازی به فرمان ملوکانه نبود بلکه برای تحقق چنین امری حمایت وزیر مختار و کنسولهای انگلیس کافی بود. انگلیس بعد از انقلاب مشروطه دوم نگران بود که مبادا موقعیت روسها در ایران مستحکم گردد و یا اینکه آشوب و هرج و مرج به سراسر ایران گسترش یابد. به همین دلیل، در مناطقی که آن دولت صاحب نفوذ و منافع بود به طور جدی وارد شد. اکثر قراردادهایی که در این دوران میان خانهای بختیاری با یکدیگر و با ایلات همجوار منعقد شده انگلیسیها نقش اصلی را در انعقاد و تضمین آن قراردادهای عهده داشتند. تغییری که در نظام سیاسی بختیاری از سال ۱۹۱۲م به بعد به

وجود آمد با حمایت مستقیم بریتانیا صورت گرفت.^۱ بعد از جنگ، در نتیجه به وجود آمدن پدیده‌ها و جریان‌ها در ایران و اطراف ایران، منافع انگلیس در این دوران حکومت متمرکزی را طلب می‌کرد که حافظ منافع او باشد. بنابراین، به حمایت خود از همه فعالان بریده از مرکز و از جمله بختیارها پایان داد.

پیامدهای سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و تأثیراتی که این روابط بر ساختار ایل بختیاری و انشقاق اجتماعی ایل و روند فروپاشی ایل داشت از جمله مباحثی است که در نتیجه این پژوهش مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

ج - پیشنهاد پژوهش

تاکنون پژوهشهای متعددی در مورد ایل بختیاری از منظرهای مختلف جامعه‌شناختی، مردم‌شناختی، جغرافیایی و تاریخی انجام گرفته است. آنچه قابل توجه می‌نماید این است که بیگانگان در تحقیق و بررسی و به کارگیری شیوه علمی در پژوهش از نویسندگان داخلی پیشقدم‌ترند. در مورد موضوع فوق و محدوده زمانی آن، تا جایی که نگارنده اطلاع دارد، بررسی مستقل و جدی‌ای صورت نگرفته است. ناسپاسی بزرگی خواهد بود که از کتب و مقالات پرفسور جن. راف. گارثویت، و.و. تروبتسکوی و ژان پیر دیگارد نامی برده نشود.^۲ در پژوهشهای این نویسندگان، به رغم استحکام و رعایت

۱. تا قبل از این که حسینقلی‌خان به عنوان ایلخانی بختیاری منصوب شود هر کدام از طوایف بختیاری از نظر سیاسی صاحب‌خان جداگانه‌ای بود و آنها دائماً در حال نزاع با یکدیگر به سر می‌بردند. بعد از اعطای منصب ایلخانی به حسینقلی‌خان طوایف بختیاری به عنوان یک اتحادیه ایلی و واحدی سیاسی - اداری شناخته شدند. از این تاریخ به بعد در رأس ایل از نظر ساختار سیاسی ایلخان قرار داشت و بعد از او ایل‌بیگی که معاون و دستیار ایلخان بود قرار گرفت. ایلخان از طرف دولت مرکزی تعیین می‌شد و ایل‌بیگی را ایلخان و گاهی هم دولت مرکزی تعیین می‌کرد. این ساختار از نظر سیاسی در سطح کلان ایل تا سال ۱۸۹۴ وجود داشت. در این سال میان دو خانواده مهم خانهای بختیاری قراردادی منعقد شد که عضو ارشد این دو خانواده به عنوان ایلخان و فرد بعد از او به عنوان ایل‌بیگی انتخاب گردند و به امورات ایل رسیدگی کنند، در سال ۱۹۱۲ با وساطت بریتانیا قراردادی میان خانهای بختیاری منعقد شد که مبنای سن در مدنظر گرفته نشد بلکه قابلیت توانایی شخصی را مورد توجه قرار دادند و نصیرخان سردار جنگ به عنوان ایلخان برای مدت پنج سال انتخاب شد. حق انتخاب ایل‌بیگی نیز به ایلخان واگذار شد به این شرط که ایل‌بیگی از خانواده ایلخان نباشد؛ و اختیارات فراوانی در زمینه اقتصادی و سیاسی به ایلخان جدید واگذار گردید. انگلیسها به دلیل ایجاد ثبات و امنیت در بختیاری جهت حفظ منافع خود نقشی اساسی در عملی شدن این قرارداد بین خانهای بختیاری داشتند.
۲. به پژوهشهای این نویسندگان در مبحث بختیارها و دشواریهای تاریخ‌نگاری اشاره خواهد شد.

روشهای علمی، به صورتی بایسته روابط انگلیس با خانهای بختیاری مورد مذاقه قرار نگرفته است. گارثویت به این موضوع بیش از دیگران توجه داشته است و حتی مقاله‌ای تحت عنوان «خانهای بختیاری، حکومت ایران و انگلیس»، که شاید تنها کار مستقلی باشد که در این زمینه صورت گرفته در سال ۱۹۷۲م به رشته تحریر درآورده است.^۱ مقاله در واقع خلاصه مباحث کتاب بختیارها و تفرقه‌های درون ایلی است که در سال ۱۹۶۹م به چاپ رسیده و در سال ۱۳۷۳ش به خامه آقای مهراب امیری به زبان فارسی ترجمه شده است.^۲ اکثر آثاری که از دوره قاجاریه به این سو درباره بختیارها و یا در حد اشاره به بختیارها تحت عنوان سفرنامه (که لایارد^۳ در این خصوص از همه پیشروتر است) بر جای مانده، تکیه‌نگاریهایی که خانهای بختیاری انجام داده‌اند، منابع دوره قاجار - به خصوص بعد از انقلاب مشروطیت - خاطرات رجال ایران و تحقیقات متأخرتر، همه به نوعی به ارتباطات خانهای بختیاری با انگلیس اشاره نموده‌اند ولی دارای نظم خاصی نیستند و فاقد مباحث مستقلی راجع به این موضوع می‌باشند. غلامرضا میرزائی در کتاب بختیارها و قاجاریه^۴ در خصوص روابط انگلیس با خانهای بختیاری نوشته‌هایی مستند و مستقلی ارائه داده است.

نویسندگانی که درباره ایلات همجوار بختیارها، به خصوص اعراب و قشقاییها، بررسی کرده‌اند مباحثی را به روابط انگلیس با خانهای بختیاری اختصاص داده و یا دست‌کم به این موضوع اشارات مفیدی کرده‌اند، که در این خصوص می‌توان به پژوهشهای آرنولد ویلسن،^۵ ویلیام تئودور استرنک^۶ و مصطفی انصاری^۷ درباره اعراب

1. 2. G.R. Garthwaite, "The Bakhtiari Khans, the Government of Iran and the British 1846-1915", *International Journal Of Middle East Studies*, vol. 3, No. 1, (1972), pp. 24-44.

۲. جن.راف، گارثویت. تاریخ سلسله اجتماعی بختیاری. ترجمه مهراب امیری. (تهران، انتشارات آژان، ۱۳۷۳).

۳. سر هنری اوستن، لایارد. سفرنامه یا ماجراهای اولیه در ایران. ترجمه مهراب امیری. (تهران، انتشارات وحید، ۱۳۶۷).

۴. غلامرضا میرزائی دره‌شوری. بختیارها و قاجاریه. (شهرکرد، انتشارات ایل، ۱۳۷۳).

5. A.T. Wilson, *A Precis of the Relations of the British Government with the Tribes and Shaikhs of Arabistan*, (Calcutta, 1912).

6. William Theodore Strunk. *The Reign of Shaykh Khazal Ibn Jabir and the Suppression of the Principality of Arabistan: a Study in British Imperialism in Southwestern Iran, 1897-1925*. (Indiana, 1977).

۷. مصطفی انصاری. تاریخ خوزستان ۱۹۲۵-۱۸۷۸ خاندان کمب و شیخ خزعل. ترجمه محمد جواهرکلام.

خوزستان، پی‌یر ابرلینگ^۱ و لوئیس بک^۲ در خصوص قشقایها اشاره کرد. از این گذشته، بختیارهایی که اکنون درباره ایل بختیاری سرگرم بررسی و پژوهش هستند نه تنها این بحث را مطرح نمی‌کنند بلکه نتوانسته‌اند بررسیهای خود را در یک قالب علمی ارائه دهند.

در زمینه این پژوهش، اسناد به دلیل اهمیت و اشاراتی که در خصوص روابط انگلیس با خانهای بختیاری نموده‌اند از اهمیت خاصی برخوردارند. انبوهی از مطالب مربوط به روابط خانهای بختیاری با انگلیس، قراردادهایی که در زمینه‌های مختلف میان آنها منعقد شده و... را در این اسناد می‌توان یافت. تک‌سندهایی درباره این ارتباطات و قراردادها در مجلات مختلف داخلی و خارجی تاکنون به چاپ رسیده است.^۳

د- اهمیت و ضرورت پژوهش

ضرورت بررسی و مطالعه درباره جوامع ایلیاتی، به خصوص درباره ایلاتی که در دو سده گذشته در تاریخ ایران صاحب قدرت و مؤثر بوده‌اند، بر پژوهشگران پوشیده نیست. ناچیز بودن آثار نوشته شده در زمینه این گونه تحقیقات و عدم رعایت روشهای علمی لازم در این گونه مطالعات، ایجاب می‌کند که اهل فن به بررسی و پژوهشی دقیق بپردازند؛ زیرا در موقعیت کنونی جهان، با پیشرفتی که هر یک از دانشهای بشری در زمینه یافتن راههای منطقی‌تر و دنبال نمودن اصول حساب شده برای انجام تحقیق به منظور به نتیجه رسیدن بهتر کسب کرده‌اند، نمی‌توان همچنان به بررسی و مطالعات علمی با روشهای اختیاری و فردی و یا کهنه پایبند بود؛ بنابراین، انتخاب شیوه‌ها و روشهای علمی تحقیق در هر زمینه‌ای ضرورت کامل دارد.^۴

تاکنون بیشتر مطالعاتی که در مورد ایلات و به خصوص بختیارها انجام گرفته به شیوه

→ (تهران، نشر شادگان، ۱۳۷۷).

۱. P. Oberling. *The Qashqai Nomads of Fars* (Hague, 1974).

۲. Lois.G.Beck. *The Qashqai of Iran*. (Yale, 1986).

۳. کارنوئیت. همان، صص ۳۵۱-۳۲۷؛ غلامعباس نوروزی بختیاری [گردآورنده]. کتاب آئران ویژه فرهنگ، هنر، تاریخ و تمدن بختیاری. (تهران، انتشارات آئران، ۱۳۷۴). ج ۱، ص ۱۹۰-۱۸۴؛ زهرا بختیار. اتحاد خوانین بختیاری راجع به مشروطه سند شماره ۱۰۲، کتاب آئران... ج ۲، صص ۲۲۱-۲۱۵.

۴. پرویز ورجاوند. روش بررسی و شناخت کلی ایلات و عشایر ایران. (تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، ۱۳۴۴). ص ۸.

تک‌نگاری است و به قلمرو مطالعات و حوزه‌های مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی مربوط می‌شود فاقد شیوه‌های علمی در بررسی داده‌های تاریخی است و گذشته تاریخ ایلات را در بر نمی‌گیرد.^۱ از آنجا که حکومت و ایلات تا قبل از روی کار آمدن پهلویها دو پدیده وابسته به یکدیگر و صاحب وسعت و اصالتی در خور توجه‌اند و تبدیل به داده‌های مستمر تاریخ و حیات کشور ما شده‌اند ضرورت دارد که تاریخ آنان مورد مطالعه قرار گیرد. با توجه به این دیدگاه، یکی از محورهای عمده مطالعات و تحقیقات تاریخی شناخت کلی زندگی ایلات و عشایری است که از گذشته بسیار دور جای مهمی را در زندگی فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه بزرگ ایران اشغال نموده‌اند.

ایل بختیاری همیشه به عنوان یکی از ایلات پر جمعیت و با نفوذ سیاسی و اقتصادی در کشور ما به حساب می‌آید؛ و مطالعه تاریخ بختیاری از دوره صفویه به بعد نشان دهنده این واقعیت است که ایل بختیاری و در رأس این ایل، خانها در نتیجه برخورداری از امکاناتی نظیر وضعیت و موقعیت ویژه جغرافیایی و محل سکونت، سازمان قبیله‌ای منسجم (که الزاماً اطاعت و فرمانبرداری بی‌قید و شرط از سرکردگان را در پی داشته)، افول اقتدار حکومت مرکزی همراه با افزایش رقابت روس و انگلیس در ایران عصر قاجار، تمرکز ثروت و قدرت در دست خانها، افتتاح جاده کاروان‌رو بختیاری و کشف نفت در سرزمین‌شان، از اواخر دوره صفویه به این سو تا سقوط قاجاریه - نقش فعال و مؤثری در وقایع داخلی ایران و به طور خاص در زمینه ارتباط با انگلیس ایفا کرده‌اند. بنابراین، لازم است که تاریخ بختیاری، به خصوص در دوران قاجار، مورد بررسی قرار گیرد. این بررسی کمک می‌کند که: ۱. واقعیتهای تاریخ بختیاری را آن‌طور که بوده بشناسیم و تحت تأثیر خود بزرگ‌بینی آنها [بختیاریها] قرار نگیریم؛ ۲. اگر استراتژی

۱. مونوگرافی یا تک‌نگاری عبارت است از بررسی دقیق و همه‌جانبه یک امر اجتماعی یا یک مجموعه اجتماعی کاملاً محدود. امروز در تحقیقات منطقه‌ای رایج‌ترین روش برای شناخت کامل یک جامعه روستایی یا ایلانی روش تک‌نگاری است. از میان این پژوهشها می‌توان به منابع زیر اشاره کرد: ژان پی‌یر دیگارد. فنون کوچ‌نشینان بختیاری. ترجمه اصغر کریمی. (مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۶۶)؛ اس.ج. فیلیبرگ. ایل پاپی کوچ‌نشینان غرب ایران. ترجمه اصغر کریمی. (تهران، انتشارات فرهنگسرا، ۱۳۶۹)؛ محمدحسین پاپلی یزدی. کوچ‌نشینان در شمال خراسان. ترجمه اصغر کریمی. (مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۱)؛ بی‌بی رابعه لوگاتر. نوکتهای ایران. ترجمه سیروس ایزدی و حسین تحویلی. (تهران، انتشارات شباهنک، ۱۳۵۹)؛ فردریک پارت. ایل باصری. ترجمه کاظم ودیعی. (تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، ۱۳۴۳).

دقیقی برای توسعه در منطقه داشته باشیم لازم است رویکردهای فرهنگی، تاریخی و ... جامعه گذشته را بشناسیم؛ ۳. در جوامع قبیله‌ای الگوهای آرمانی و قبیله‌ای نسبت به مدنیت در مصداقهای شخصی نمود پیدا می‌کند. جامعه بختیاری در گذار از مرحله اسطوره‌ای به مدنیت تلطیف شده است؛ با توجه به قاعده فوق نیاز داریم که گذشته را مورد مطالعه و بازبینی قرار دهیم؛ ۴. فرهنگ و الگوهای فرهنگی مشخص می‌کند که یک جامعه در چه مرحله‌ای از عقب‌ماندگی و یا پیشرفت قرار دارد بنابراین، با مطالعه تاریخ بختیاری به ضعفهای فرهنگی آن پی خواهیم برد؛ ۵. عوامل سیاسی و استراتژیک در نحوه شکل‌گیری سیاست بریتانیا در قبال بختیارها و برعکس، توجه انگلیس به ایل بختیاری جهت تهدید و ارعاب حکومت مرکزی در نتیجه رقابت روس و انگلیس در ایران، نقش انگلیس در ایجاد و از بین بردن اختلافات درون‌ایلی و برون‌ایلی و عوامل پویایی مانند جاده کاروان‌رو بختیاری و میدانهای نفتی در منطقه بختیاری که در ارتباط انگلیس با خانهای مهم بود از ضرورتها و مسائل با اهمیتی است که در تاریخ بختیاری دقیقاً باید مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد تا تاریخ بختیاری در دوره قاجار، آن طور که بایسته است، شناخته شود.